

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Праарктыф на вучэбнай рабоце

А.В.Макоўчык

2022 г.

Рэгістрацыйны № УД 81-А-98 / вуч.

МАРФАЛОГІЯ
(ДЗЕЯСЛОЎ, ПРЫСЛОЎЕ, СЛУЖБОВЫЯ ЧАСЦІНЫ МОВЫ)

Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей:

1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура;

1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура.

Замежная мова (з указаннем мовы)

2022 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйных стандарта вышэйшай адукацыі АСВА 1-02 03 01-2021 і АСВА 1-02 03 03-2021 зацверджаных Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь 20.04.2022 № 85 тыпавай вучэбнай праграмы, зацверджанай _____ (рэгістрацыйны нумар _____), і вучэбных планаў па спецыяльнасцях 1 – 02 03 01 Беларуская мова і літаратура, 1 – 02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (указаннем мовы)

СКЛАДАЛЬНІКІ:

Н.А.Радзіваноўская, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук дацэнт;

В.В.Урбан, дацэнт кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі філалагічнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

М.Р.Прыгодзіч, загадчык кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук, прафесар;

А.П.Жыганава, дацэнт кафедры беларускай і замежнай літаратуры ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” кандыдат філалагічных навук, дацэнт

УЗГОДНЕНА:

Намеснік дырэктара па
выхаваўчай рабоце ДУА “Гімназія № 18 г. Мінска”

Ю.В.Новіч

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай мовазнаўства і лінгвадыдактыкі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(пракакол № 4 ад 11.11.2022 г.)

Загадчык кафедры

Д.В.Дзятка

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(пракакол № 2 ад 20.12.2022 г.)

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджальных матэрыялаў дзеючы патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае.

Метадыст вучэбна-метадычнага
аддзела

Я.В.Ціханава

Дырэктар бібліятэкі

Н.П.Сяткоўска

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма вучэбнай дысцыпліны “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” прызначана для студэнтаў установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (спецыяльнасці 1-02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”; 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Замежная мова (з указаннем мовы)), з’яўляецца дысцыплінай модуля “Сучасная беларуская літаратурная мова – 2” і ўваходзіць у сістэму лінгвістычнай падрыхтоўкі студэнтаў 2 курса філалагічнага факультэта.

Курс “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” з’яўляецца складнікам модуля “Сучасная беларуская літаратурная мова – 2”, у якім раскрываюцца асноўныя заканамернасці сінхроннага развіцця сучаснай беларускай літаратурнай мовы і які выконвае асноўную ролю ў падрыхтоўцы спецыялістаў-філолагаў. Гэтым вызначаюцца мэты і задачы курса.

Асноўная мэта выкладання дысцыпліны – развіць і ўдасканаліць філалагічнае мысленне студэнтаў; сфарміраваць устаноўкі на практычнае прымяненне атрыманых студэнтамі ведаў у іх будучай прафесійнай дзейнасці; падрыхтаваць высокакваліфікаваных спецыялістаў для выкладання беларускай мовы ў навучальных установах рознага тыпу.

Задачи вывучэння дысцыпліны:

- даць грунтоўныя веды аб разнастайных моўных з’явах;
- выпрацаваць навуковыя погляды на сістэму мовы на марфалагічным узроўні (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы) у сучаснай беларускай літаратурнай мове;
- удасканаліць навыкі беларускага вуснага і пісьмовага маўлення;
- выпрацаваць грунтоўныя ўменні і навыкі самастойнага лінгвістычнага аналізу моўных адзінак, з’яў і фактаў.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў сістэме падрыхтоўкі спецыяліста з вышэйшай адукацыяй

Вучэбная дысцыпліна “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” адносіцца да цыкла вучэбных дысцыплін дзяржаўнага кампанента, з’яўляецца складнікам модуля “Сучасная беларуская літаратурная мова – 2” і вывучаецца на працягу чацвёртага семестра.

Сувязь вучэбнай дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі

Пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны прадугледжваецца пераемнасць і сувязь яе з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі (“Уводзіны ў мовазнаўства”, “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, “Беларуская дыялекталогія”), а таксама са школьным курсам беларускай мовы. Асаблівая ўвага пры выкладанні асобных тэм удзяляецца вывучэнню спецыфічных рыс сучаснай беларускай літаратурнай мовы, што з’яўляецца надзвычай важным ва ўмовах білінгвізму. Лекцыйныя і практычныя заняткі, прадугледжаныя вучэбным планам, узаемна звязаны і арганічна дапаўняюць адно аднаго, даючы магчымасць паглыбіць і ўдасканаліць набытыя веды. Пэўная колькасць тэм па вучэбнай дысцыпліне адведзена на самастойнае вывучэнне. Такая праца

прывівае навыкі самастойнай вучобы, выхоўвае ў студэнтаў адказнасць, будзіць імкненне да самаразвіцця.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт **павінен:**

ведаць:

– сістэму дзеяслова, прыслоўя, службовых часцін мовы на марфалагічным узроўні сучаснай беларускай літаратурнай мовы;

– лінгвістычную тэрміналогію;

– літаратурныя нормы (марфалагічныя) сучаснай беларускай літаратурнай мовы;

– прынцыпы і правілы беларускага правапісу;

умець:

– адбіраць, сістэматызаваць і правільна кваліфікаваць моўныя факты;

– праводзіць лінгвістычныя назіранні, рабіць абагульненні і вывады;

– выконваць марфалагічны аналіз дзеяслова, прыслоўя, службовых часцін мовы;

– заўважаць і выпраўляць граматычныя памылкі;

валодаць:

– марфалагічнымі нормамаі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;

– асновамі культуры беларускага маўлення, якое ажыццяўляецца ў вуснай і пісьмовай формах;

– навыкамі лінгвістычнага моўнага разбору на марфалагічным узроўні моўнай сістэмы;

– навыкамі маўленча-камунікатыўнай дзейнасці.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” павінна забяспечыць фарміраванне наступных базавых прафесійных стандартаў:

- у студэнтаў спецыяльнасці 1-02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”

БПК 12: Тлумачыць і аналізаваць граматычныя з’явы сучаснай беларускай мовы ў адпаведнасці са спецыфікай розных лексіка-граматычных класаў;

- у студэнтаў спецыяльнасці 1-02 03 03 Беларуская мова і літаратура.

Замежная мова (з указаннем мовы) **БПК 10:** Тлумачыць і аналізаваць граматычныя з’явы сучаснай беларускай мовы ў адпаведнасці са спецыфікай розных лексіка-граматычных класаў.

Структура зместу вучэбнай дысцыпліны

У аснову структуравання зместу вучэбнага матэрыялу курса пакладзены прынцып тэматычнага падыходу, які прадугледжвае падзел вучэбнага матэрыялу на адносна самастойныя раздзелы (тэмы). Па кожнай вучэбнай тэме ў адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў канкрэтных кампетэнцый выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

На 2 курсе дзённай формы атрымання адукацыі на вывучэнне дысцыпліны “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” адводзіцца 116 вучэбных гадзін, з якіх 60 – аўдыторныя (30 гадзін лекцыйных і 30 гадзін практычных заняткаў), а 56 гадзін адводзіцца на самастойную работу студэнтаў.

Размеркаванне гадзін у семестры:

семестр	усяго гадзін	аўды-торныя	лекцыі	прак-тычныя	КСР	самаст. работа	форма кантролю
					пр.		
4	116	60	30	28	2	56	экзамен

Раздзелы (тэмы), па якіх праводзяцца рэйтынгавыя кантрольныя работы ў 4 семестры: тэмы 1.1. – 1.11. (“Дзеяслоў”) – рэйтынгавая кантрольная работа № 1; тэмы 7.1. – 8.2. (“Прыназоўнік”, “Злучнік”) – рэйтынгавая кантрольная работа № 2.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

1. ДЗЕЯСЛОЎ

1.1 Дзеяслоў як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы і сінтаксічная роля дзеяслова. Сістэма катэгорый і формаў дзеяслова. Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Асновы дзеяслова.

Катэгорыі дзеяслова: трыванне, стан, лад, час, асоба; лік і род. Пераходнасць, зваротнасць як марфалагічныя асаблівасці дзеяслова. Сістэма дзеяслоўных формаў. Зменныя (спрагальныя і скланяльныя) і нязменныя формы.

Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Паходжанне інфінітыва. Граматычныя катэгорыі інфінітыва. Суфіксы інфінітыва. Сінтаксічная роля інфінітыва.

Асновы дзеяслова: інфінітыва і цяперашняга (будучага простага) часу. Аснова прашлага часу. Утварэнне дзеяслоўных формаў ад гэтых асноў.

1.2 Пераходныя і непераходныя дзеясловы. Зваротныя дзеясловы.

Пераходныя і непераходныя дзеясловы.

Паходжанне постфікса -ся (-цца, -ца). Словаўтваральная і формаўтваральная функцыі постфікса -ся (-цца, -ца). Значэнні зваротных дзеясловаў. Зваротныя дзеясловы, утвораныя ад пераходных і непераходных дзеясловаў. Дзеясловы, якія ўжываюцца толькі як зваротныя (*reflexiva tantum*).

1.3 Катэгорыя стану дзеяслова.

Пытанне пра стан дзеяслова ў сучаснай лінгвістыцы. Залежны і незалежны стан дзеяслова. Сувязь катэгорыі стану з пераходнасцю/непераходнасцю, зваротнасцю/незваротнасцю. Актыўныя і пасіўныя канструкцыі і іх ужыванне ў мове. Дзеясловы незалежнага стану. Дзеясловы залежнага стану. Творны дзейнага прадмета (суб'екта) і творны сродку дзеяння пры дзеясловах залежнага стану.

1.4 Катэгорыя трывання дзеяслова.

Сувязь катэгорыі трывання з катэгорыяй часу. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання. Няпарныя (аднатрывальныя) дзеясловы. Дзеясловы са значэннем абодвух трыванняў (двухтрывальныя). Суадносныя пары трывання. Спосабы ўтварэння трыванняў. Ступеннае ўтварэнне трывання. Трыванне дзеясловаў руху. Спосабы дзеяслоўнага дзеяння.

1.5 Прэдыкатыўныя катэгорыі дзеяслова (лад, час, асоба).

Катэгорыя ладу дзеяслова. Сувязь катэгорыі ладу з катэгорыяй часу. Абвесны лад, яго значэнне. Загадны лад, яго значэнне. Утварэнне формаў загаднага ладу. Ужыванне формаў загаднага ладу са значэннем іншых ладоў. Ужыванне формаў іншых ладоў і інфінітыва з пабуджальным значэннем. Умоўны лад, яго значэнне і ўтварэнне. Паходжанне формы ўмоўнага ладу. Ужыванне формы ўмоўнага ладу.

1.6 Катэгорыя часу дзеяслова.

Сувязь катэгорыі часу з катэгорыямі трывання і ладу. Абсалютны і адносны час. Формы часу, іх утварэнне. Цяперашні час, яго значэнне.

Ужыванне формаў цяперашняга часу са значэннем іншых часоў. Прошлы час, яго значэнне. Простая і складаная формы прошлага часу, іх паходжанне. Асаблівасці ўжывання складанай формы прошлага часу. Ужыванне формаў прошлага часу са значэннем іншых часоў. Будучы час, яго формы і значэнні. Ужыванне формаў будучага часу са значэннем іншых часоў.

1.7 Катэгорыя асобы дзеяслова.

Сувязь катэгорыі асобы з катэгорыямі ладу і часу. Формы асобы, іх значэнне і ўжыванне. Ужыванне асабовых формаў з абагульнена-асабовым і няпэўна-асабовым значэннямі.

1.8 Безасабовыя дзеясловы.

Семантычныя і граматычныя асаблівасці безасабовых дзеясловаў. Уласна безасабовыя дзеясловы і асабовыя дзеясловы са значэннем безасабовых. Зваротныя безасабовыя дзеясловы.

1.9 Спражэнне дзеясловаў.

Дзеясловы першага і другога спражэння і іх асабовыя канчаткі. Рознаспрагальныя дзеясловы. Рэшткі нетэматычнага спражэння (дзеясловы есці, даць). Спосабы вызначэння спражэння дзеясловаў.

1.10 Словаўтварэнне дзеясловаў.

Суфіксальнае, прыставачнае, постфіксальнае, прыставачна-суфіксальнае, суфіксальна-постфіксальнае, прыставачна-постфіксальнае, прыставачна-суфіксальна-постфіксальнае словаўтварэнне дзеясловаў. Утварэнне складаных дзеясловаў.

1.11 Марфалагічны аналіз інфінітыва і асабовых формаў дзеяслова.

Апісанне дзеяслова як часціны мовы, вызначэнне граматычных катэгорый і сінтаксічнай ролі.

2. ДЗЕЕПРЫМЕТНІК

2.1 Дзеепрыметнік як форма дзеяслова.

Дзеяслоўныя прыметы дзеепрыметніка (катэгорыі стану, трывання, часу; дзеяслоўнае кіраванне назоўнікамі; утварэнне дзеепрыметнікаў ад дзеяслоўных асноў). Адзнакі прыметніка (катэгорыі роду, ліку, склону). Поўная і кароткая формы дзеепрыметніка. Сінтаксічная роля дзеепрыметніка.

2.2 Катэгорыя стану ў дзеепрыметнікаў.

Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх утварэнне.

2.3 Ужыванне дзеепрыметнікаў.

Моўныя сродкі для замены неўласцівых беларускай мове дзеепрыметнікаў пры перакладзе. Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі (ад'ектывацыя).

2.4 Марфалагічны аналіз дзеепрыметніка.

Апісанне дзеепрыметніка як формы дзеяслова, вызначэнне граматычных катэгорый і сінтаксічнай ролі.

3. ДЗЕЕПРЫСЛОЎЕ

3.1 Дзеепрыслоўе як форма дзеяслова.

Дзеяслоўныя прыметы дзеепрыслоўя (катэгорыі трывання, стану; зваротная і незваротная формы; дзеяслоўнае кіраванне назоўнікамі; утварэнне дзеепрыслоўяў ад дзеяслоўных асноў). Адзнакі прыслоўя (нязменнасць, прымыканне да дзеяслова). Сінтаксічная роля дзеепрыслоўя.

3.2 Катэгорыя трывання ў дзеепрыслоўяў.

Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне.

3.3 Ужыванне дзеепрыслоўяў.

Асаблівасці ўжывання дзеепрыслоўяў у беларускай мове. Выпадкі пераходу дзеепрыслоўяў у прыслоўі (адвербіялізацыя).

3.4 Марфалагічны аналіз дзеепрыслоўя.

Апісанне дзеепрыслоўя як формы дзеяслова, вызначэнне граматычных катэгорый і сінтаксічнай ролі.

4. ПРЫСЛОЎЕ

4.1 Прыслоўе як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Разрады прыслоўяў паводле значэння: азначальныя (якасныя, спосабу дзеяння, колькасныя (меры і ступені) і акалічнасныя (месца, часу, прычыны, мэты).

4.2 Ступені параўнання якасных прыслоўяў. Формы суб'ектыўнай ацэнкі.

Простыя (сінтэтычныя) і складаныя (аналітычныя) формы вышэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання. Формы суб'ектыўнай ацэнкі якасных прыслоўяў.

4.3 Словаўтварэнне прыслоўяў.

Утварэнне прыслоўяў ад розных часцін мовы (назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў, дзеясловаў). Словаўтварэнне прыслоўяў: суфіксальнае, прыставачнае, прыставачна-суфіксальнае, постфіксальнае. Утварэнне складаных прыслоўяў. Пераход слоў іншых часцін мовы ў прыслоўі (адвербіялізацыя).

4.4 Марфалагічны аналіз прыслоўя.

Апісанне прыслоўя як часціны мовы, вызначэнне граматычных катэгорый і сінтаксічнай ролі.

5. БЕЗАСАБОВА-ПРЭДЫКАТЫЎНЫЯ СЛОВЫ (СЛОВЫ КАТЭГОРЫІ СТАНУ).

5.1 Безасабова-прэдыкатыўныя словы (словы катэгорыі стану) як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Пытанне аб безасабова-прэдыкатыўных словах у лінгвістычнай літаратуры. Лексіка-семантычныя групы безасабова-прэдыкатыўных слоў. Групы безасабова-прэдыкатыўных слоў па суадноснасці з іншымі часцінамі мовы. Уласна безасабова-прэдыкатыўныя словы. Ступені параўнання і формы ацэнкі безасабова-прэдыкатыўных слоў, суадносных з якаснымі прыслоўямі.

5.2 Марфалагічны аналіз безасабова-прэдыкатыўных слоў.

Апісанне безасабова-прэдыкатыўных слоў як часціны мовы, вызначэнне граматычных катэгорый і сінтаксічнай ролі.

6. СЛУЖБОВЫЯ ЧАСЦІНЫ МОВЫ

6.1 Паняцце пра службовыя часціны мовы.

Крытэрыі вылучэння службовых часцін мовы. Пытанне аб службовых часцінах мовы ў лінгвістычнай літаратуры.

7. ПРЫНАЗОЎНІК

7.1 Прыназоўнік як службовая часціна мовы, яго функцыі.

Разрады прыназоўнікаў паводле паходжання: невытворныя і вытворныя (адыменныя, адпрыслоўныя, аддзеяслоўныя), іх адрозненне ад іншых часцін мовы. Разрады прыназоўнікаў паводле структуры: простыя, складаныя і састаўныя. Ужыванне прыназоўнікаў з рознымі склонамі (з адным, двума, трыма). Значэнні прыназоўнікаў (прасторавыя, часавыя, прычинныя, аб'ектныя і інш.).

7.2 Ужыванне прыназоўнікаў.

Сінаніміка прыназоўнікавых канструкцый. Асаблівасці ўжывання прыназоўнікаў у беларускай мове.

7.3 Марфалагічны аналіз прыназоўніка.

Апісанне прыназоўніка як службовай часціны мовы, вызначэнне разрадаў і значэння прыназоўнікаў.

8. ЗЛУЧНІК

8.1 Злучнік як службовая часціна мовы, яго функцыі.

Разрады злучнікаў паводле паходжання (невытворныя, вытворныя), паводле структуры (простыя, састаўныя), паводле спосабу ўжывання (адзіночныя, паўторныя, парныя) і функцыянальнага значэння (злучальныя, падпарадкавальныя). Злучальныя злучнікі і іх групы (спалучальныя, супастаўляльныя, размеркавальныя). Далучальныя злучнікі. Паясняльныя злучнікі. Падпарадкавальныя злучнікі і іх групы (часавыя, прычинныя, мэтавыя, умоўныя, параўнальныя, уступальныя, тлумачальныя, выніковыя). Адрозненне злучнікаў ад злучальных слоў – адносных займеннікаў і займеннікавых прыслоўяў.

8.2 Марфалагічны аналіз злучніка.

Апісанне злучніка як службовай часціны мовы, вызначэнне разрадаў злучнікаў.

9. ЧАСЦІЦА

9.1 Часціца як службовая часціна мовы, яе функцыі.

Разрады часціц паводле паходжання, структуры і функцыі. Часціцы, якія выражаюць розныя сэнсавыя адценні (указальныя, азначальна-ўдакладняльныя, вылучальна-абмежавальныя). Мадалныя часціцы (сцвярджалыя, адмоўныя, пыталыя, параўнальныя), мадална-валявыя часціцы, эмацыйна-экспрэсіўныя

часціцы (клічныя, узмацняльныя). Формаўтваральныя і словаўтваральныя часціцы.

9.2 Марфалагічны аналіз часціцы.

Апісанне часціцы як службовай часціны мовы, вызначэнне разрадаў і функцый часціц.

10. МАДАЛЬНЫЯ СЛОВЫ

10.1 Мадальныя словы як асобая часціна мовы. Семантыка, структура і сінтаксічныя асаблівасці мадальных слоў.

Агульнае паняцце аб мадальнасці. Пытанне аб мадальных словах у лінгвістычнай літаратуры. Разрады мадальных слоў паводле значэння. Суадноснасць мадальных слоў са словамі іншых часцін мовы.

10.2 Марфалагічны аналіз мадальных слоў.

Апісанне мадальных слоў як асобай часціны мовы, вызначэнне разрадаў, семантыкі і сінтаксічных асаблівасцей мадальных слоў.

11. ВЫКЛІЧНІК. ГУКАПЕРАЙМАЛЬНЫЯ СЛОВЫ

11.1 Выклічнік як асобая часціна мовы. Сэнсавыя асаблівасці, функцыі. Гукапераймальныя словы.

Разрады выклічнікаў паводле значэння (эмацыйныя, волевыяўленчыя, моўнага этыкету) і паводле паходжання (невытворныя, вытворныя). Гукапераймальныя словы. Лексічная, марфалагічная і сінтаксічная характарыстыка гукаперайманьяў. Адрозненне гукапераймальных слоў ад выклічнікаў.

**Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны
(дзённая форма атрымання вышэйшай адукацыі)**

№ раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Самастойная праца	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя і семінарскія заняткі	Практычныя заняткі			
МАРФАЛОГІЯ (ДЗЕЯСЛОЎ, ПРЫСЛОЎЕ, СЛУЖБОВЫЯ ЧАСЦІНЫ МОВЫ)		30	28	2	56		
1.	Дзеяслоў	10	8	2	32		
1.1.	1. Дзеяслоў як часціна мовы. Катэгарыяльнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. 2. Катэгорыі дзеяслова: трыванне, стан, лад, час, асоба; лік і род. 3. Сістэма дзеяслоўных формаў. Спрагальныя і неспрагальныя, зменныя і нязменныя формы. 4. Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Паходжанне інфінітыва. Граматычныя катэгорыі інфінітыва. Суфіксы інфінітыва. Сінтаксічная роля інфінітыва. 5. Асновы дзеяслова: інфінітыва і цяперашняга (будучага простага) часу. Утварэнне дзеяслоўных формаў ад гэтых асноў.	2			2	1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	

1.2.	<p>1. Пераходныя і непераходныя дзеясловы.</p> <p>2. Зваротныя дзеясловы. Паходжанне постфікса <i>-ся (-цца, -ца)</i>.</p> <p>3. Словаўтваральная і формаўтваральная функцыі постфікса <i>-ся (-цца, -ца)</i>.</p> <p>4. Значэнні зваротных дзеясловаў. Зваротныя дзеясловы, утвораныя ад пераходных і непераходных дзеясловаў.</p> <p>5. Дзеясловы, якія ўжываюцца толькі як зваротныя (reflexiva tantum).</p>	2			2	1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
1.3	<p>1. Катэгорыя стану дзеяслова. Пытанне пра стан дзеяслова ў сучаснай лінгвістыцы.</p> <p>2. Сувязь катэгорыі стану з пераходнасцю/непераходнасцю, зваротнасцю/незваротнасцю.</p> <p>3. Актыўныя і пасіўныя канструкцыі і іх ужыванне ў мове.</p> <p>4. Дзеясловы незалежнага стану.</p> <p>5. Дзеясловы залежнага стану.</p> <p>6. Творны дзейнага прадмета (суб'екта) і творны сродку дзеяння пры дзеясловах залежнага стану.</p>	2			2	1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
1.4	<p>1. Катэгорыя трывання дзеяслова. Сувязь катэгорыі трывання з катэгорыя часу.</p> <p>2. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання.</p> <p>3. Няпарныя (аднатрывальныя) дзеясловы.</p> <p>4. Дзеясловы са значэннем абодвух трыванняў (двухтрывальныя).</p> <p>5. Суадносныя пары трывання.</p> <p>6. Спосабы ўтварэння трыванняў. Ступеннае ўтварэнне трывання.</p> <p>7. Трыванне дзеясловаў руху. Спосабы дзеяслоўнага дзеяння.</p>		2		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Індывідуальнае апытванне, праверка выкананых практычных заданняў.
1.5	<p>1. Прэдыкатыўныя катэгорыі дзеяслова (лад, час, асоба).</p> <p>2. Катэгорыя ладу дзеяслова. Сувязь катэгорыі ладу з катэгорыяй часу.</p> <p>3. Абвесны лад, яго значэнне.</p> <p>4. Загадны лад, яго значэнне і ўтварэнне. Ужыванне формаў</p>		2		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Ушчыльненае апытванне. Праверка выкананых практыкаванняў і заданняў.

	загаднага ладу са значэннем іншых ладоў. Ужыванне формаў іншых ладоў з пабуджальным значэннем. 4. Умоўны лад, яго значэнне і ўтварэнне. Паходжанне формы ўмоўнага ладу. Ужыванне формы ўмоўнага ладу.				2		
1.6	1. Катэгорыя часу дзеяслова. Сувязь катэгорыі часу з катэгорыямі трывання і ладу. Абсалютны і адносны час. 3. Формы часу, іх утварэнне. Цяперашні час, яго значэнне. Ужыванне формаў цяперашняга часу са значэннем іншых часоў. 4. Прошлы час, яго значэнне. Простая і складаная формы прошлага часу, іх паходжанне. Ужыванне формаў прошлага часу са значэннем іншых часоў. 5. Будучы час, яго формы і значэнні. Ужыванне формаў будучага часу са значэннем іншых часоў.	2			2 2 2	1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
1.7	1. Катэгорыя асобы дзеяслова. Сувязь катэгорыі асобы з катэгорыямі ладу і часу. 2. Формы асобы, іх значэнне і ўжыванне. 3. Ужыванне асабовых формаў з абагульнена-асабовым і няпэўна-асабовым значэннямі.		2		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Праверка выкананых практыкаванняў і заданняў.
1.8	1. Безасабовыя дзеясловы, іх семантычныя і граматычныя асаблівасці. 2. Уласна безасабовыя дзеясловы і асабовыя дзеясловы са значэннем безасабовых. 3. Зваротныя безасабовыя дзеясловы.	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
1.9	1. Спражэнне дзеясловаў. 2. Дзеясловы I і II спражэння і іх асабовыя канчаткі. 3. Рознаспрагальныя дзеясловы. 4. Рэшткі нетэматычнага спражэння (дзеясловы <i>есці, даць</i>). 5. Спосабы вызначэння спражэння дзеясловаў.			2		1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Праверка выкананых заданняў па КСР.
1.10	1. Словаўтварэнне дзеясловаў. 2. Марфалагічны спосаб утварэння дзеясловаў.		1			1, 2, 3, 1д, 3д,	Праверка выкананых практыкаванняў.

	3. Утварэнне складаных дзеясловаў.					4д, 6д	
1.11	1. Марфалагічны аналіз інфінітыва і асабовых формаў дзеяслова. 2. Актуалізацыя і кантроль апорных ведаў, уменняў і навыкаў па тэме “Дзеяслоў”.		1			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Рэйтынгавая кантрольная работа № 1 па тэмах 1.1 – 1.11.
2.	Дзеепрыметнік	2	4		4		
2.1	1. Дзеепрыметнік як форма дзеяслова. 2. Дзеяслоўныя прыметы дзеепрыметніка. Адзнакі прыметніка. 3. Поўная і кароткая формы дзеепрыметніка. 4. Сінтаксічная роля дзеепрыметніка.	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
2.2	1. Катэгорыя стану ў дзеепрыметнікаў. 2. Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх утварэнне.		1		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Фронтальнае апытванне. Праверка выкананых практыкаванняў.
2.3	1. Ужыванне дзеепрыметнікаў. 2. Асаблівасці ўжывання дзеепрыметнікаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове. 3. Моўныя сродкі для замены неўласцівых беларускай мове дзеепрыметнікаў пры перакладзе. 4. Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі (ад’ектывацыя).		2		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Індывідуальнае апытванне, праверка выкананых практычных заданняў.
2.4	1. Марфалагічны аналіз дзеепрыметніка.		1			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Марфалагічны разбор
3.	Дзеепрыслоўе	2	4		4		
3.1	1. Дзеепрыслоўе як форма дзеяслова. 2. Дзеяслоўныя прыметы дзеепрыслоўя. Адзнакі прыслоўя. 3. Сінтаксічная роля дзеепрыслоўя.	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
3.2	1. Катэгорыя трывання ў дзеепрыслоўяў. 2. Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне.		1		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Ушчыльненае апытванне.

3.3	1. Ужыванне дзеепрыслоўяў. 2. Асаблівасці ўжывання дзеепрыслоўяў у беларускай мове. 3. Выпадкі пераходу дзеепрыслоўяў у прыслоўі (адвербіялізацыя).		2		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Індывідуальнае апытванне, праверка выкананых практычных заданняў.
3.4	1. Марфалагічны аналіз дзеепрыслоўя.		1			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Марфалагічны разбор.
4.	Прыслоўе	2	4		4		
4.1	1. Прыслоўе як часціна мовы. 2. Катэгарыяльнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. 3. Разрады прыслоўяў паводле значэння: азначальныя (якасныя, спосабу дзеяння, колькасныя (меры і ступені) і акалічнасныя (месца, часу, прычыны, мэты)	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
4.2	1. Ступені параўнання якасных прыслоўяў. 2. Простыя (сінтэтычныя) і складаныя (аналітычныя) формы вышэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання. 3. Формы суб'ектыўнай ацэнкі якасных прыслоўяў.		2		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Індывідуальнае апытванне, праверка выкананых практычных заданняў.
4.3	1. Словаўтварэнне прыслоўяў. 2. Утварэнне прыслоўяў ад розных часцін мовы (назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў, дзеясловаў). 3. Пераход слоў іншых часцін мовы ў прыслоўі (адвербіялізацыя).		1		2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Праверка выкананых практыкаванняў. Індывідуальнае апытванне.
4.4	1. Марфалагічны аналіз прыслоўя.		1			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Марфалагічны разбор.
5.	Безасабова-прэдыкатыўныя словы (словы катэгорыі стану)	2	2		2		
5.1	1. Пытанне аб безасабова-прэдыкатыўных словах у лінгвістычнай літаратуры. 2. Катэгарыяльнае значэнне, марфалагічныя прыметы,	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	

	<p>сінтаксічная роля.</p> <p>3. Лексіка-семантычныя групы безасабова-прэдыкатыўных слоў.</p> <p>4. Групы безасабова-прэдыкатыўных слоў па суадноснасці з іншымі часцінамі мовы.</p> <p>5. Уласна безасабова-прэдыкатыўныя словы.</p> <p>6. Ступені параўнання і формы ацэнкі безасабова-прэдыкатыўных слоў, суадносных з якаснымі прыслоўямі.</p>				2		
5.2	1. Марфалагічны аналіз безасабова-прэдыкатыўных слоў.		2			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Марфалагічны разбор
6.	Службовыя часціны мовы	2					
6.1.	<p>1. Паняцце пра службовыя часціны мовы.</p> <p>2. Крытэрыі вылучэння службовых часцін мовы.</p> <p>3. Пытанне аб службовых часцінах мовы ў лінгвістычнай літаратуры.</p>	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
7.	Прыназоўнік	2	2		4		
7.1	<p>1. Прыназоўнік як службовая часціна мовы, яго функцыі.</p> <p>2. Разрады прыназоўнікаў паводле паходжання: невытворныя і вытворныя (адыменныя, адпрыслоўныя, аддзеяслоўныя), іх адрозненне ад іншых часцін мовы.</p> <p>3. Разрады прыназоўнікаў паводле структуры: простыя, складаныя і састаўныя.</p> <p>4. Ужыванне прыназоўнікаў з рознымі склонамі (з адным, двума, трыма).</p> <p>5. Значэнне прыназоўнікаў (прасторавае, часавае і інш.)</p>	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
7.2	<p>1. Ужыванне прыназоўнікаў.</p> <p>2. Сінаніміка прыназоўнікавых канструкцый.</p> <p>3. Асаблівасці ўжывання прыназоўнікаў у беларускай мове.</p>		1		2 2	1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Праверка выкананых практыкаванняў.
7.3	Марфалагічны аналіз прыназоўніка.		1			1, 2, 3,	Марфалагічны разбор.

						1д, 3д, 4д, 6д	
8.	Злучнік	2	2		2		
8.1	1. Злучнік як службовая часціна мовы. 2. Разрады злучнікаў паводле паходжання, паводле структуры, паводле спосабу ўжывання і функцыянальнага значэння. 3. Злучальныя злучнікі і іх групы. 4. Далучальныя і паясняльныя злучнікі. 5. Падпарадкавальныя злучнікі і іх групы. 6. Адрозненне злучнікаў ад злучальных слоў.	2			2	1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
8.2	1. Марфалагічны аналіз злучніка. 2. Актуалізацыя і кантроль апорных ведаў, уменняў і навыкаў па тэмах “Прыназоўнік”, “Злучнік”.		2			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Рэйтынгавая кантрольная работа № 2 па тэмах 7.1 – 8.2.
9.	Часціца	2	1		2		
9.1	1. Часціца як службовая часціна мовы. 2. Разрады часціц паводле паходжання, структуры і функцыі. 3. Часціцы, якія выражаюць розныя сэнсавыя адценні (указальныя, азначальна-ўдакладняльныя і інш.). 4. Мадальныя, мадальна-валявыя, эмацыянальна-экспрэсіўныя часціцы. 5. Формаўтваральныя і словаўтваральныя часціцы.	2			2	1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
9.2	1. Марфалагічны аналіз часціцы.		1			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Марфалагічны разбор.
10.	Мадальныя словы	2	1				
10.1	1. Мадальныя словы як асобая часціна мовы. Семантыка, структура і сінтаксічныя асаблівасці мадальных слоў. 2. Агульнае паняцце аб мадальнасці. Пытанне аб мадальных словах у лінгвістычнай літаратуры.	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	

	3. Разрады мадальных слоў паводле значэння. 4. Суадноснасць мадальных слоў са словамі іншых часцін мовы.						
10.2	1. Марфалагічны аналіз мадальных слоў.		1			1, 2, 3, 1д, 3д, 4д, 6д	Марфалагічны разбор.
11.	Выклічнік. Гукапераймальныя словы	2			2		
11.1	1. Выклічнік як асобая часціна мовы. Сэнсавыя асаблівасці, функцыі. 2. Разрады выклічнікаў паводле значэння і паводле паходжання. 3. Гукапераймальныя словы. Лексічная, марфалагічная і сінтаксічная характарыстыка гукаперайманняў. 5. Адрозненне гукапераймальных слоў ад выклічнікаў.	2				1, 2, 3 1д, 2д, 3д, 6д	
	<i>Усяго: 116 г.</i>	30	28	2	56		<i>Экзамен</i>

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Сучасная беларуская літаратурная мова [Электронны рэсурс] : вучэб.-метад. комплекс / склад.: Н. П. Лобань [і інш.] // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: <https://elib.bsru.by/handle/doc/44202>. – Дата доступу: 26.10.2022.
2. Сучасная беларуская літаратурная мова : вучэб. дапам. / Д. В. Дзятко [і інш.] ; пад рэд. Д. В. Дзятко. – Мінск : Выш. шк., 2017. – 588 с.
3. Сучасная беларуская мова : вучэб. дапам. / В. У. Азарка [і інш.] ; пад рэд. А. С. Васілеўскай. – Мінск : Рэсп. ін-т праф. адукацыі, 2020. – 383 с.

Дадатковая літаратура

1. Кароткая граматыка беларускай мовы : у 2 ч. / навук. рэд. А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – Ч. 1 : Фаналогія. Марфаналогія. – 351 с.
2. Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б. А. Плотнікаў, Л. А. Антанюк. – Мінск : Інтэрпрэссэрвіс : Кн. дом, 2003. – 672 с.
3. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія : вучэб. дапам. / Н. В. Гаўрош [і інш.] ; пад агул. рэд. М. С. Яўневіча. – Мінск : Выд. У. М. Скакун, 1997. – 288 с.
4. Сучасная беларуская літаратурная мова : практ. заняткі : вучэб. дапам. / Н. В. Гаўрош [і інш.]. – 3-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1995. – 287 с.
5. Сучасная беларуская літаратурная мова: тэсты для тэматычнага кантролю : вучэб. дапам. / аўт.-склад.: А. І. Калечыц [і інш.] ; пад рэд. П. А. Міхайлава. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2006. – 280 с.
6. Энцыклапедыя для школьнікаў і студэнтаў : у 12 т. / рэдкал.: У. У. Андрыевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2017. – Т. 7 : Беларуская мова. – 495 с.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Адной з галоўных задач, якія стаяць перад вышэйшай школай, з'яўляецца павышэнне якасці падрыхтоўкі будучых спецыялістаў. Будучы выпускнік павінен не толькі атрымліваць веды па прадметах, якія прадугледжаны вучэбнымі праграмамі, авалодваць уменнямі і навыкамі выкарыстання гэтых ведаў, метадамі даследчай работы, але і ўмець самастойна набыць новыя навуковыя звесткі.

Сістэматычна арганізаваная самастойная работа студэнтаў з'яўляецца асноўным сродкам падрыхтоўкі да самастойнай дзейнасці, а змест, метады і формы выступаюць у ролі фактараў, якія ўплываюць на даную падрыхтоўку.

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў дзённага аддзялення накіравана на вырашэнне наступных задач:

- паўтарэнне, замацаванне і абагульненне раней атрыманых ведаў;
- удасканаленне прадметных навыкаў, фарміраванне даследчых уменняў і навыкаў;
- актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчыцкай дзейнасці студэнтаў;
- фарміраванне гатоўнасці студэнтаў да самаадукацыі.

Крыніцай інфармацыі пры выкананні студэнтамі самастойнай работы могуць выступаць: канспект; друкаваныя матэрыялы; падручнікі і слоўнікі; матэрыялы на электронных носбітах.

План самастойнай работы прадугледжвае: форму работы, змест (аб'ём) работы, тэрмін выканання, віды кантролю.

У залежнасці ад месца і часу правядзення самастойнай працы, характару кіраўніцтва ёю з боку выкладчыка і спосабу кантролю за яе вынікамі падзяляецца на наступныя віды:

- самастойную працу падчас асноўных аўдыторных заняткаў (лекцый, семінараў);
- самастойную працу пад кантролем выкладчыка ў форме планавых кансультацый, творчых кантактаў, залікаў і экзаменаў;
- пазааўдыторную самастойную працу пры выкананні студэнтамі дамашніх заданняў навучальнага і творчага характару.

Самастойнасць пералічаных вышэй відаў прац досыць умоўная, і ў рэальным адукацыйным працэсе гэтыя віды перасякаюцца адзін з адным.

Самастойная праца студэнтаў дзённай формы атрымання адукацыі дастаткова разнастайная, яна можа прадугледжваць:

- выкананне самастойных работ;
- выкананне кантрольных работ, складанне схем, табліц;
- працу з даведачнай, метадычнай і навуковай літаратурай па мовазнаўстве;
- абарону выкананых работ;
- падрыхтоўку да дыскусій, канферэнцый;
- падрыхтоўку да тэсціравання і інш.

Асноўныя віды заданняў для самастойнай працы:

– вивучэнне навуковых і вучэбных тэкстаў (падручнікі, першакрыніцы, дадатковая літаратура);

- складанне плана тэксту;
- графічнае адлюстраванне структуры тэксту;
- канспектаванне тэксту;
- праца са слоўнікамі, даведнікамі;
- азнаямленне з нарматыўнымі дакументамі;
- вучэбна-даследчыцкая дзейнасць;
- выкарыстанне аўдыя- і відэазапісаў.

Для замацавання і сістэматызацыі ведаў, набытых студэнтамі самастойна, выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

– праца з канспектам лекцыі (апрацоўка тэксту), паўторная работа над вучэбным матэрыялам (з падручнікаў, першакрыніц, дадатковай літаратуры і інш.);

- складанне планаў і тэзісаў адказаў;
- складанне табліц для сістэматызацыі навучальнага матэрыялу;
- вивучэнне нарматыўных матэрыялаў;
- адказы на кантрольныя пытанні;
- падрыхтоўка паведамленняў да выступлення на семінары, канферэнцыі;
- падрыхтоўка рэфератаў, дакладаў;
- складанне бібліяграфіі і інш.

Для фарміравання ўменняў выкарыстоўваюцца наступныя віды дзейнасці:

- выкананне практыкаванняў па ўзоры;
- рашэнне варыянтных заданняў і практыкаванняў;
- выкананне схем, табліц і пад.;
- рэфлексійны аналіз прафесійных уменняў з выкарыстаннем аўдыя- і відэатэхнікі і інш.

Віды заданняў для самастойнай працы, іх змест і характар могуць мець варыятыўны і дыферэнцыяваны характар, улічваюць спецыфіку матэрыялу, які выносіцца на самастойнае вивучэнне.

Сярод канкрэтных відаў самастойнай работы рэкамендуецца выкарыстоўваць наступныя:

а) самастойная работа па ўзоры (перанос вядомага спосабу ў аналагічную сітуацыю);

б) рэканструктыўна-варыятыўная самастойная работа (перанос вядомага спосабу з некаторай мадыфікацыяй у незнаёмую сітуацыю);

в) эўрыстычная самастойная работа (перанос вядомых спосабаў у нестандартную сітуацыю, дзякуючы чаму, самастойная работа набывае даследчы характар).

Для правядзення кантролю самастойнай працы студэнтаў выкарыстоўваюцца:

- праверка індывідуальных заданняў;
- семінарскія заняткі;
- калёквіумы;
- канферэнцыі;

- залікі па тэмах / раздзелах;
- тэсціраванне;
- кантрольныя работы;
- вусны і пісьмовы экзамены.

Для кантролю эфектыўнасці арганізацыі самастойнай працы студэнтаў можна праводзіць анкетаванне, падчас якога выяўляецца карыснасць тых ці іншых відаў і арганізацыйных формаў самастойнай працы, правільнасць і своєчасовасць іх уключэння ў навучальны працэс, дастатковасць метадычнага забеспячэння, адпаведнасць запланаванага часу на іх выкананне і г. д.

Крытэрыямі адзнакі вынікаў самастойнай працы студэнта могуць з'яўляцца:

- узровень засваення студэнтам вучэбнага матэрыялу;
- уменне студэнта выкарыстоўваць тэарэтычныя веды пры выкананні практычных задач;
- абгрунтаванасць і выразнасць выкладу адказу;
- афармленне матэрыялу ў адпаведнасці з патрабаваннямі стандартаў;
- сфарміраваныя ўменні і навыкі ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі вывучэння дысцыпліны.

Самастойная праца студэнтаў можа быць паспяховай толькі ў выпадку яе правільнай арганізацыі, неабходнага метадычнага суправаджэння, дзейснага кантролю, абавязковай сістэматызацыі, а пры неабходнасці і карэкцыі ведаў, атрыманых студэнтамі самастойна.

Важным змястоўным элементам самастойнай працы з'яўляецца работа студэнтаў над памылкамі, дапушчанымі пры выкананні задання. Выкладчык толькі падкрэслівае словы і выразы, у якіх назіраецца памылковае напісанне ці ўжыванне, даючы студэнту магчымасць разабрацца з імі самастойна, г. з. зрабіць гэтыя недахопы аб'ектамі свядомай мэтанакіраванай работы.

**ПРЫКЛАДНЫ ПЕРАЛІК ЗАДАННЯЎ КІРУЕМАЙ САМАСТОЙНАЙ
РАБОТЫ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
“МАРФАЛОГІЯ (ДЗЕЯСЛОЎ, ПРЫСЛОЎЕ, СЛУЖБОВЫЯ ЧАСЦІНЫ
МОВЫ)”**

Тэма 1.9. Спражэнне дзеясловаў.

Заданне

I узровень

Выканаць пісьмова практыкаванне № 474 // “Сучасная беларуская мова: практ. заняткі” / Н. В. Гаўрош, М. Ц. Кавалёва, Л. А. Кацапаў [і інш] (Мінск, 1995).

II узровень

Выканаць пісьмова практыкаванне № 369 // “Сучасная беларуская мова: практ. заняткі” / Л. І. Бурак, В. П. Красней, У. М. Лазоўскі (Мінск, 1989).

III узровень

Падрыхтаваць прэзентацыю “Спражэнне дзеясловаў”, у якасці прыкладаў выкарыстаўшы матэрыял практыкавання 3 (с. 401) у кнізе Сямешка, Л. І., Шкраба І. Р., Бадзевіч З. І. Курс беларускай мовы / Л. І. Сямешка, І. Р. Шкраба, З. І. Бадзевіч (Мінск, 1996)

ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫКАНАННЯ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	К-сць гадзін на СРС	Заданне	Форма выканання
1.1.	Аснова дзеяслова: інфінітыва і цяперашняга (будучага простага) часу.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 426, 427 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванні
1.2.	Пераходныя і непераходныя дзеясловы.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 429, 430 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванні
1.2.	Зваротныя дзеясловы, утвораныя ад пераходных і непераходных дзеясловаў.	4	Выпісаць з “Граматычнага слоўніка дзеяслова” (Мінск, 2013) па 15 зваротных дзеясловаў, утвораных ад пераходных і непераходных дзеясловаў	Картатэка моўных фактаў. Праца са слоўнікамі
1.3.	Сувязь катэгорыі стану з пераходнасцю/ непераходнасцю, зваротнасцю/ незваротнасцю	2	Знайсці матэрыял па праблеме “Сувязь катэгорыі стану з пераходнасцю/ непераходнасцю, зваротнасцю/ незваротнасцю”, выкарыстоўваючы дапаможнік “Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997), і заканспектваць яго.	Тэзіснае канспектаванне
1.3.	Творны дзейнага прадмета (суб’екта) і творны сродку дзеяння пры дзеясловах залежнага стану.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 439 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
1.4.	Сувязь катэгорыі трывання з катэгорыя часу.	2	Знайсці матэрыял па праблеме “Сувязь катэгорыі стану з пераходнасцю/ непераходнасцю, зваротнасцю/ незваротнасцю”, выкарыстоўваючы дапаможнік “Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997), і заканспектваць яго.	Канспект
1.4.	Спосабы ўтварэння трыванняў. Ступеннае ўтварэнне трывання.	2	Падрыхтаваць канспект § 62 “Утварэнне суадносных пар трывання” // “Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997).	Канспект
1.4.	Трыванне дзеясловаў руху. Спосабы дзеяслоўнага	4	Падрыхтаваць канспект § 64 “Катэгорыя трывання ў дзеясловах руху” і § 65	Канспект

	дзеяння.		“Спосабы дзеяслоўнага дзеяння” // “Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997).	
1.5.	Ужыванне формаў загоднага ладу са значэннем іншых ладоў.	2	Выканаць практыкаванне № 455 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
1.5.	Ужыванне формаў іншых ладоў і інфінітыва з пабуджальным значэннем.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 461 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
1.6.	Ужыванне формаў цяперашняга часу са значэннем іншых часоў.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 464 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
1.6.	Ужыванне формаў прошлага часу са значэннем іншых часоў.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 466 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
1.6.	Ужыванне формаў будучага часу са значэннем іншых часоў.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 467 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
1.7.	Ужыванне асабовых формаў з абагульнена асабовым і няпэўна асабовым значэннямі.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 472 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
2.2.	Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх утварэнне.	2	Падрыхтаваць канспект § 79 “Утварэнне дзеепрыметнікаў” // “Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997).	Канспект
2.3.	Моўныя сродкі для замены неўласцівых беларускай мове дзеепрыметнікаў пры перакладзе.	2	Выканаць практыкаванне № 489 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
3.2.	Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне.	2	Падрыхтаваць канспект § 85 “Утварэнне дзеепрыслоўяў” // “Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997).	Канспект
3.3.	Асаблівасці ўжывання дзеепрыслоўяў	2	Выканаць практыкаванне № 497 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
4.2	Формы суб’ектыўнай ацэнкі якасных прыслоўяў	2	Выканаць практыкаванне № 508 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
4.3.	Пераход слоў іншых часцін мовы ў прыслоўі	2	Падрыхтаваць тэзісны канспект § 90 “Спосабы ўтварэння прыслоўяў” //	Тэзісны канспект

	(адвербіялізацыя).		“Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997).	
5.1	Ступені параўнання і формы ацэнкі безасабова прэдыкатыўных слоў, суадносных з якаснымі прыслоўямі.	2	Выканаць практыкаванне № 518 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
7.2.	Сінаніміка прыназоўнікавых канструкцый.	2	Падрыхтаваць канспект § 99 “Сінаніміка прыназоўнікаў” // “Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: вучэб. дапам.” (Мінск, 1997).	Канспект
7.2.	Асаблівасці ўжывання прыназоўнікаў у беларускай мове.	2	Выканаць практыкаванне № 531 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
8.2.	Адрозненне злучнікаў ад злучальных слоў – адносных займеннікаў і займеннікавых прыслоўяў.	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 539 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
9.2.	Формаўтваральныя і словаўтваральныя часціцы	2	Выканаць пісьмова практыкаванне № 550 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне
11.1	Адрозненне гукапераймальных слоў ад выклічнікаў	2	Выканаць пісьмова практыкаванні № 569 і № 571 // “Сучасная беларуская літаратурная мова: практ. заняткі” (Мінск, 1995).	Практыкаванне

ЗАДАННІ ДА РЭЙТЫНГАВЫХ КАНТРОЛЬНЫХ РАБОТ

Рэйтынгавая кантрольная работа № 1 (4 семестр)

Тэма 1.1. – 1.11.

Заданне:

1. Выканайце тэставыя заданні.

Варыянт 1

1. Адзначце неспрагальныя формы дзеяслова:

1) інфінітыў	4) дзеепрыслоўе;
2) асабовая форма;	5) форма прошлага часу.
3) дзеепрыметнік; ;	

2. Адзначце формы дзеяслова, якім характэрны катэгорыі трывання, часу і стану:

1) упрыгожаны;	4) выгадаваўшы;
2) упэўніць;	5) сню.
3) намаляваць;	

3. Адзначце, на ўзор якога тыпу спражэння змяняюцца дзеясловы відаць, чуваць:

1) першага;	4) рознаспрагальныя;
2) другога;	5) з'яўляюцца безасабова-
3) не змяняюцца; словамі;	прэдыкатыўнымі.

4. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеяслоўныя формы выконваюць ролю акалічнасці:

- 1) Такім ранкам не ведаеш, *ісці ў лес ці не* (М.Кусянкоў);
- 2) Забягаў у рэдакцыю часопіса *вырашыць* пытанне з рукапісам свайго рамана ці аповесці, каб праз некалькі хвілін бегчы ў нейкае іншае месца, па нейкіх – зноў жа не менш неадкладных, не менш важных клопатах (А.Кудравец);
- 3) Я чуў гэтую песню амаль кожны дзень, калі грузіў разам з хлопцамі на машыны высахлы з лета торф: мы прыехалі сюды з горада *нарыхтоўваць* паліва (М.Стральцоў);
- 4) Зімой, пасля каляд, Пятрусь пачаў *збірацца ісці* на службу (Максім Танк);
- 5) Вячаслаў Пятровіч прыгладзіў рукой валасы і падышоў *напіцца* (М.Стральцоў).

5. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеясловы непераходныя:

- 1) Не *вымавіш* слова, не кранеш рукою – стой, слухай, любуйся (М.Лужанін);
- 2) Байцы і некалькі чалавек цывільных *занялі* абарону вакол пакгауза (В.Хомчанка);
- 3) На століку *было* шмат розных бліскучых пруточкаў, шчypчыкаў, шклянчак (У.Юрэвіч);
- 4) *Грыміць*, гудзе ўсё недарэчнае, штораз віхор гучней, прудчэй (У.Жылка);

5) Аднойчы *бяжыць* буразубка па лесе і бачыць: сядзіць вавёрка на елцы і нанізвае апенькі на сучок (І.Галубовіч).

6. Адзначце спалучэнні слоў з ускосна-зваротнымі дзеясловамі:

1) да зімы рыхтавалася ўсё жывое;	4) збіралася на навальніцу;
2) мяцеліцы разгуляліся;	5) наеўся пірагоў.
- 3) вавёрачкі стараліся з ранку да вечара;

7. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеясловы ўжыты з творным сродку дзеяння:

- 1) Сэрца ночы *ачышчаецца* слязамі імжы... Вятры апрануліся ў холад (А.Братка);
- 2) Праз гады тая майская ноч салаўём у душы *страпянецца* (У.Паўлаў);
- 3) Белы золак, як белы паўлін, *выхваляецца* ўзорамі зьянення там, дзе зноў заблудзіўся ўспамін між спатканнем са сном і расстаннем (Т.Бондар);
- 4) Абодва ланцужкі дзяліліся на групы захопу і цывільных, “істрабкоў”, якія павінны былі *рассыпацца* ланцугом па перыметры вострава, акружыць яго і, сціскаючы ачапленне, рухацца да цэнтра, да шпіталя (П.Місько);
- 5) Буслы да нас вясною зноўку *вернуцца*, як на зямлі прадзюбнецца трава (П.Панчанка).

8. Адзначце двухтрывальныя дзеясловы:

1) адсарбіравацца;	4) нармаваць;
2) гумаваць (насычаць гумай);	5) паведамляць.
- 3) калькаваць;

9. Адзначце, як утвараюцца суадносныя трывальныя пары:

1) суфіксальным спосабам;	4) зменай месца націску;
2) прыставачным спосабам;	5) суплетывізмам асноў.
- 3) шляхам аманіміі;

10. Адзначце дзеясловы з аднакратным значэннем:

1) павудзіць;	4) памарную;
2) павянуць;	5) разгарнуць.
- 3) падмануць;

11. Адзначце дзеясловы ў значэнні загаднага ладу:

1) вітаюцца;	4) пасябраваў бы;
2) ві;	5) памаўчым.
- 3) няхай усміхнецца;

12. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеясловы ў значэнні ўмоўнага ладу:

- 1) Але няма на свеце такіх скарбаў, што б вечна *цешылі* наша сэрца (Цётка);
- 2) Ён (Багдановіч) з запалам мроіў аб тым, каб з беларускай (крыўскай) інтэлігенцыі ўгадаваць сапраўднага генія слова, які б паказаў свайму народу не толькі красу роднай мовы, але *даў* бы творы з агульналюдскімі цэннасцямі (В.Ластоўскі);
- 3) – Коля бяжыць за казьякамі, а я каб пайшоў, *не было* б чым *падаслаць* карову. Нашу ў хлёў галехавае лісце (В.Адамчык);

4) Думаю: калі б я *жыў* гэтак, у прыродзе, то і мяне б, магчыма, *знайшоў* ліст якога-небудзь сучаснага Рэпіна? (В.Карамазай);

5) Літвінюк бы *чакаў* завуча: толькі спынілася машына, ён паказаўся ў двары, накульгваючы, здалёк прызна ўсміхаючыся, ішоў да каліткі (А.Дзятлаў).

13. Адзначце граматычныя катэгорыі, уласцівыя асабовым формам дзеяслова:

1) склон;	4) час;
2) трыванне;	5) стан.
3) лік;	

14. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеясловы ўжыты ў значэнні проілага часу:

1) Я *быў ступіў* ужо да бліндажа, як раптам у цеславіне нешта зашоргалася, затрапяталася, а потым ураз трывожна піснула, палахліва заценькала, забілася нейкая птушка (М.Стральцоў);

2) – Каб мне зараз *была* на нарадзе. Другі раз гаварыць не буду! (В.Быкаў);

3) Дождж *ліў* як з вядра, бывала, што і ўперамешку з градам (Я.Галубовіч);

4) Была сярэдзіна восені, якраз тая пара, калі ў вёсках *капаюць* бульбу і над зямлёю ранкам *сцэлеца* ні то дым, ні то туман, а днём з чыстага падсінелага неба свеціць цёплае яснае сонца... (В.Гігевіч);

5) У чаротах нямала *водзіцца* дзікіх качак, бо адтуль даносяцца ўсплескі, прыглушаныя ўскрыкі качара, які, мабыць, заўважыў людзей, папярэджвае чараду аб небяспецы (І.Капыловіч).

15. Адзначце дзеяслоў, які можна лічыць неасабовым:

1) чырванеюць;	4) гуляў;
2) маеш;	5) знайду.
3) разрастуцца;	

16. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеясловы безасабовыя:

1) Няма ж нічога благога ў тым, калі чалавек ступае на адну і тую ж сцежку двойчы і калі на яго ад гэтага *находзяць* успаміны (М.Стральцоў);

2) *Дыхалася* лёгка: скрозь ляжала прывялая трава, чаруючы рознымі пахамі (І.Чыгрынаў);

3) Толькі што *развіднела*. Па небе плылі нізкія хмары; зямля дыхала восеньскай вільгацю (І.Навуменка);

4) За роўняддзю вялікай, зіхоткай ад усходу вады – далёкая града ці грыва лазняку. Адтуль *чуваць* салавей, як быццам тут ён недзе, зусім блізка (Янка Брыль);

5) *Змянілася*, багата чаго *змянілася* з тых дзён, як прыйшоў сюды, паставіў першую хату чалавек (Б.Сачанка).

17. Адзначце дзеясловы, якія ў форме 2-ой асобы множнага ліку ўжываюцца з канчаткамі -аце, -яце:

1) даваць;	3) сесці;
2) есці;	4) стаяць.

5) гарэць;

18. Адзначце дзеясловы 2 спражэння:

1) бегчы;	4) гнуць;
2) ліць;	5) легчы.
3) ляцець;	

19. Адзначце, які спосаб утварэння не характэрны для дзеясловаў:

1) прыставачны;	4) абрэвіяцыя;
2) суфіксальны;	5) постфіксальны.
3) прыставачна-суфіксальны;	

20. Дапоўніце адказ:

Да рознаспрагальных дзеясловаў належаць *бегчы, даць* ...

Варыянт 2

1. Адзначце агульныя прыкметы, уласцівыя спрагальным і неспрагальным формам дзеяслова:

1) лексічнае значэнне;	4) кіраванне;
2) катэгорыі трывання і стану;	5) прымыканне прыслоўя.
3) катэгорыі ладу і зваротнасці;	

2. Адзначце формы дзеяслова, якім характэрны катэгорыі трывання, часу, стану:

1) паснедаў;	4) зжаты;
2) пажаўцелы;	5) кірую.
3) заснуўшы;	

3. Адзначце дзеясловы, якія маюць наступную марфемную будову: П^:

1) прасці;	4) мыць;
2) узысці;	5) легчы.
3) пакліч;	

4. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеяслоўныя формы выконваюць ролю азначэння:

1) Пастаяў я на двары, падумаў, паслухаў ваколіцу, насцярожліва-чуйную, і нечакана павесялеў ад думкі *сабрацца схадзіць* у лес па грыбы (М.Стральцоў);

2) Стала лепей – захацелася яшчэ *пажыць* (А.Кудравец);

3) Яна [Зіна] не пазірала на дарогу, толькі спадзявалася, – з усёй моцы свае маладой душы, з вялікай прагай *жыць* (В.Быкаў);

4) Надышла пара *вяртацца* ў горад (М.Стральцоў);

5) Нізкія домікі зносяць, капаюць экскаватарамі катлаваны, таму прыходзіцца *ісці* па дашчаным тратуары ўздоўж драўляных шчытоў, якімі агароджана будаўнічая пляцоўка (І.Навуменка).

5. Адзначце сказы з пераходнымі дзеясловамі:

1) Так лёгка і п'яна *пахла* маладое лісце, *зелянела* трава з залатымі галоўкамі дзьмухаўцоў, а дзесьці, каля нізінкі з неапалай вадой, *пакрысе* распеўваўся салавей (М.Лужанін);

2) *Сказалі*, што нейкая банда прарвалася ў нашы лясы і быў з ёю бой (В.Хомчанка);

3) У нас хапае рэдкіх слоў, і *палюбі* ты іх бязмежна. Яны ад чысціні снягоў і ад пялёсткаў беласнежных (Ю.Свірка);

4) Пакуль што будзем лячыцца, браток. І рэжым, рэжым *не парушаць*... (І.Галубовіч);

5) Мой зямляк пастаянна прыпыняўся каля аркад – вельмі мілых, аднолькавых па велічыні арак – і заўсёды ахаў: – Дзіва дзіўнае, хоць бы адна аркада *абсыпалася* ці *абвалілася*? (В.Лапцік).

13. Адзначце граматычныя катэгорыі, уласцівыя інфінітыву:

1) трыванне;	4) час;
2) пераходнасць;	5) спражэнне.
3) зваротнасць;	

14. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеясловы ўжыты ў значэнні будучага часу:

1) Ля Еўсюковага свірна па-ранейшаму нікога не было, ды і хто туды прыйдзе, калі брыгадзір спіць. Ну я вас *набуджу*, зласліва думаў Выпаўзак, я вам *пасвяткую*... (В.Быкаў);

2) Пні шчапаліся на смалякі. Для падпалу нічога лепшага *не знойдзеш*. Лічы, жывая смала... (А.Кудравец); 3) – Я тут *задрамаў быў* трохі, – беручыся за шклянку, вялавата сказаў ён [Вячаслаў Пятровіч] (М.Стральцоў);

4) Кошаль разумеў, калі вернецца ў вёску, па першым часе будзе шчаслівы, а потым *засумуе* і ўжо не будзе заўважаць той прыгажосці, якую заўважае здаля ад дому (В.Гігевіч);

5) Бывала, арэш ці памагаеш капаць бульбу і *пачуеш* над полем ціхі і смутны жураўліны крык (В.Каваленка).

15. Адзначце дзеяслоў, які можна лічыць неасабовым:

1) усміхаюцца;	4) сплюшчымся;
2) забялее;	5) адстаў.
3) адчуваеш;	

16. Адзначце сказы, у якіх выдзеленыя дзеясловы безасабовыя:

1) Хораша *пахла* з каляін вільготным сасновым карэннем, а з дробных хмызоў – свежым лісцем, а потым неяк нечакана і салаткавата-густа *патыхнула* водарам ад зламанага пры дарозе куста крушыны (М.Стральцоў);

2) За горадам яшчэ ляжаў снег і былі праталіны, што *пахнулі* зямлёю... (У.Караткевіч);

3) Праўда, *ехаць* па вуліцы *давялося* нядоўга, усяго напачатку, пасля дарога забірала направа і зноў знікала ў лесе (І.Чыгрынаў.);

4) У першай частцы тэксту, выбітага на срэбных з пазалотаю пластках, *наведамляецца* пра кошт дарагіх металаў і камянёў, якія пайшлі на аздабленне крыжа, і плату, якую атрымаў сам Лазар Богша (У.Арлоў);

5) І ўсё раптам у адзін момант *памаладзела*, *змянілася*, *ажыло* (М.Капыловіч).

17. Адзначце дзеясловы, якія ў форме 2-ой асобы множнага ліку ўжываюцца з канчаткамі -аце, -яце:

1) бегчы;	3) марыць;
2) належаць;	4) везці;

5) гуляць.

18. Адзначце дзеясловы 1 спражэння:

1) даць;	4) вучыць;
2) хацець;	5) бяліць.
3) баяцца;	

19. Адзначце, які спосаб утварэння характэрны для дзеясловаў:

1) прыставачны;	4) нульсуфіксальны;
2) асноваскладанне;	5) абрэвіяцыя.
3) складана-суфіксальны;	

20. Дапоўніце адказ:

Дзеяслоўныя формы могуць пераходзіць у мадальныя словы, словы катэгорыі стану, злучнікі, прыназоўнікі, часціцы і

Рэйтынгавая кантрольная работа № 2 (4 семестр)

Тэмы 7.1. – 8.2.

Заданні:

1. Запішыце тэкст пад дыктоўку.
2. Зрабіце марфалагічны аналіз выдзеленых слоў.

Лёс не быў асабліва спагадлівы да яго. Жыццёвы шлях Францішка Багушэвіча не ўцелены ружамі, на творчым шляху Мацея Бурачка мы ведаем толькі асобныя вехі, магчыма, самыя значныя, якіх дастаткова для таго, **каб² варыянт** зразумець, убачыць, куды вёў гэты шлях.

Можна, вядома, са зразумелай упэўненасцю сказаць сэння: не змоўклі песні тыя, што іграў на дудцы, не забылі паэта. Але яму было вельмі балюча, бо ўбачыў у жыцці ў друку адно толькі сваё апавяданне, **не² варыянт** ведаў, які лёс чакае **праз¹ варыянт** гады яго зборнікі прозы і паэзіі, не прапушчаныя цэнзурай, што будзе праз гады з матэрыяламі да слоўніка, у якім меў намер пераўзысці самога Насовіча. І як хочацца думаць, што меў усё **ж¹ варыянт** суцяшэнне, надзею быць патрэбным у будучым свайму народу, сваёй літаратуры.

Багушэвіч здолеў прымусіць па-новаму загучаць беларускую мову – натуральна гнутка, афарыстычна і прыгожа. Гэта, трэба думаць, каштавала яму найвялікшых намаганняў, **аднак¹ варыянт** і таленту і намаганняў было б недастаткова, каб паэт не ведаў, як гавораць беларускія людзі не толькі на Ашмяншчыне, але і дзенебудзь пад Барысавам, адкуль узяў ён свайго Сымона Рэўку.

Ён турбаваўся і за чысціню мовы, за яе агульнанароднасць. І слоўнік свай складаў, мусіць, **дзеля² варыянт** таго, каб паказаць у ім не мову пэўнай мясцовасці, а мову ўсяго народа.

Пры жыцці Багушэвіча на ягоныя зборнікі была надрукавана адна-адзіная рэцэнзія. І часта тыя, хто нават чытаў паэтавы вершы, не ведалі сапраўднага імя творцы. Бязлітасны час захаваў нам вельмі мала звестак пра Францішка

Багушэвіча, але ён, гэты час, і ўзнавіў, вымераў сапраўднае значэнне для нашай культуры сціплага судовага следчага, які быў першым у шэрагу вялікіх нацыянальных паэтаў (253словы).

Міхась Стральцоў. “Дудар беларускі”.

ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ, ЯКІЯ ВЫКАРЫСТОЎВАЮЦА ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Для атрымання аб'ектыўнай інфармацыі аб узроўні паспяховасці студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” (модуль “Сучасная беларуская літаратурная мова”) мэтазгодна сістэматычна выкарыстоўваць розныя віды кантролю, сярод якіх: апераджальны, бягучы, тэматычны, прамежкавы і выніковы. Кожны з відаў кантролю выкарыстоўваецца на пэўным этапе навучання і выконвае ў педагагічным працэсе адну з функцый: стымулюючую, навучальную, дыягнастычную, выхаваўчую і інш.

З мэтай выніковай дыягностыкі якасці засваення тэарэтычнага і практычнага матэрыялу студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” (модуль “Сучасная беларуская літаратурная мова”) вучэбным планам прадугледжана правядзенне кантрольных работ рознага віду. Пры падборы заданняў улічваецца аб'ём тэарэтычных звестак па пэўнай тэме, індывідуальны ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і інш.

Апераджальная, бягучая і прамежкавая дыягностыка кампетэнцый па вучэбнай дысцыпліне “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)” можа мець розныя формы, сярод якіх:

- вусны кантроль: франтальнае, індывідуальнае, ушчыльненае (камбінаванае) апытванне на лекцыях і практычных занятках, калёквіумы, вусныя залікі і экзамены;

- пісьмовы кантроль: тэрміналагічныя дыктанты, дыктанты з дадатковымі заданнямі, дыктанты для самакантролю, кантрольныя работы, пісьмовыя работы па аўдыторных (дамашніх) практыкаваннях, рэфераты, пісьмовыя залікі і экзамены;

- графічны кантроль: моўны разбор з дапамогай графічных сродкаў, графічны дыктант (запаўненне табліцы па пэўнай тэме);

- тэставы кантроль: выкананне тэставых заданняў адкрытага і закрытага тыпу.

Для дыягностыкі кампетэнцый, выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў на прамежкавым і выніковым этапах рэкамендуецца выкарыстоўваць тэсты і тэставыя заданні, рознаўзроўневыя кантрольныя заданні. Рэкамендаваная выніковая форма кантролю – экзамен.

Пералік тэарэтычных пытанняў да экзамену па дысцыпліне “Марфалогія (дзеяслоў, прыслоўе, службовыя часціны мовы)”

1. Дзеяслоў як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы і сінтаксічная роля дзеяслова. Сістэма катэгорый і формаў дзеяслова.
2. Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Граматычныя катэгорыі інфінітыва. Суфіксы інфінітыва. Сінтаксічная роля інфінітыва.
3. Асновы дзеяслова: інфінітыва і цяперашняга (будучага простага) часу. Аснова прошлага часу. Утварэнне дзеяслоўных формаў ад гэтых асноў.
4. Пераходныя і непераходныя дзеясловы.
5. Зваротныя дзеясловы.
6. Катэгорыя стану дзеясловаў, яе сувязь з пераходнасцю/непераходнасцю, зваротнасцю/незваротнасцю.
7. Актыўныя і пасіўныя канструкцыі і іх ужыванне ў мове. Творны дзейнага прадмета і творны сродку дзеяння пры дзеясловах залежнага стану.
8. Катэгорыя трывання. Сувязь катэгорыі трывання з катэгорыяй часу. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання. Няпарныя (аднатрывальныя) дзеясловы. Дзеясловы са значэннем абодвух трыванняў (двухтывальныя).
9. Суадносныя пары трывання. Спосабы ўтварэння трыванняў. Ступеннае ўтварэнне трывання. Трыванне дзеясловаў руху.
10. Катэгорыя ладу. Сувязь катэгорыі ладу з катэгорыяй часу. Абвесны лад.
11. Загадны лад. Утварэнне формаў загаднага ладу. Ужыванне формаў загаднага ладу са значэннем іншых ладоў. Ужыванне формаў іншых ладоў і інфінітыва з пабуджальным значэннем.
12. Умоўны лад, яго ўтварэнне і значэнне. Паходжанне формы ўмоўнага ладу. Ужыванне формы ўмоўнага ладу.
13. Катэгорыя часу. Сувязь катэгорыі часу з катэгорыяй трывання і ладу. Абсалютны і адносны час. Значэнні формаў часу. Утварэнне формаў часу.
14. Цяперашні час, яго значэнне. Ужыванне формаў цяперашняга часу са значэннем іншых часоў.
15. Прошлы час, яго значэнне. Простая і складаная формы прошлага часу, іх паходжанне. Асаблівасці ўжывання складанай формы прошлага часу. Ужыванне формаў прошлага часу са значэннем іншых часоў.
16. Будучы час, яго формы і значэнні. Ужыванне формаў будучага часу са значэннем іншых часоў.
17. Катэгорыя асобы. Сувязь катэгорыі асобы з катэгорыямі ладу і часу. Формы асобы, іх значэнне і ўжыванне. Ужыванне асабовых формаў дзеяслова з абагульнена-асабовым і няпэўна-асабовым значэннямі.
18. Безасабовыя дзеясловы, іх семантычныя і граматычныя асаблівасці. Уласна безасабовыя дзеясловы і асабовыя дзеясловы са значэннем безасабовых. Зваротныя безасабовыя дзеясловы.

19. Спражэнне дзеясловаў. Рознаспрагальныя дзеясловы. Рэшткі нетэматычнага спражэння (дзеясловы есці, даць).
20. Утварэнне дзеясловаў. Спосабы і сродкі дзеяслоўнага словаўтварэння.
21. Дзеепрыметнік як форма дзеяслова. Поўная і кароткая форма дзеепрыметніка.
22. Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх утварэнне.
23. Асаблівасці ўжывання дзеепрыметнікаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове. Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі (ад'ектывацыя).
24. Дзеепрыслоўе як форма дзеяслова. Адноснае абазначэнне часу дзеепрыслоўямі.
25. Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне.
26. Асаблівасці ўжывання дзеепрыслоўяў. Выпадкі пераходу дзеепрыслоўяў у прыслоўі (адвербіялізацыя).
27. Прыслоўе як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.
28. Разрады прыслоўяў паводле значэння: азначальныя (якасныя, спосабу дзеяння, колькасныя (меры і ступені)) і акалічнасныя (месца, часу, прычыны, мэты).
29. Ступені параўнання якасных прыслоўяў. Формы суб'ектыўнай ацэнкі якасных прыслоўяў.
30. Утварэнне прыслоўяў ад розных часцін мовы. Ужыванне прыслоўяў у ролі іншых часцін мовы.
31. Безасабова-прэдыкатыўныя словы (катэгорыя стану). Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.
32. Лексіка-семантычныя групы безасабова-прэдыкатыўных слоў. Групы безасабова-прэдыкатыўных слоў па суадноснасці з іншымі часцінамі мовы (назоўнікамі, прыметнікамі, прыслоўямі, дзеясловамі). Уласна безасабова-прэдыкатыўныя словы.
33. Пытанне пра безасабова-прэдыкатыўныя словы ў лінгвістычнай літаратуры.
34. Прыназоўнік як службовая часціна мовы, яго функцыі. Разрады прыназоўнікаў паводле паходжання і паводле структуры.
35. Ужыванне прыназоўнікаў з рознымі склонамі. Асноўныя значэнні прыназоўнікаў.
36. Сінаніміка прыназоўнікавых канструкцый. Асаблівасці ўжывання прыназоўнікаў у беларускай мове.
37. Злучнік як службовая часціна мовы. Адрозненне злучнікаў ад злучальных слоў – адносных займеннікаў і займеннікавых прыслоўяў.
38. Разрады злучнікаў паводле паходжання, структуры, спосабу ўжывання і функцыянальнага прызначэння.
39. Злучальныя злучнікі і іх групы.
40. Падпарадкавальныя злучнікі і іх групы.

41. Далучальныя злучнікі. Паясняльныя злучнікі.
42. Часціцы як службовая часціна мовы. Разрады часціц паводле паходжання, структуры і функцыі.
43. Часціцы, якія выражаюць дадатковыя сэнсавыя адценні.
44. Мадальныя і мадальна-валявыя часціцы.
45. Эмацыянальна-экспрэсіўныя часціцы.
46. Формаўтваральныя і словаўтваральныя часціцы.
47. Мадальныя словы як асобая часціна мовы. Семантыка, структура і сінтаксічныя асаблівасці мадальных слоў.
48. Разрады мадальных слоў паводле значэння.
49. Суадноснасць мадальных слоў са словамі іншых часцін мовы.
50. Пытанне аб мадальных словах у лінгвістычнай літаратуры.
51. Выклічнік як асобая часціна мовы. Разрады выклічнікаў паводле значэння і паводле паходжання.
52. Гукапераймальныя словы, іх адрозненне ад выклічнікаў.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ УВА

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, што распрацавала вучэбную праграму
Уводзіны ў мовазнаўства. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы. Беларуская дыялекталогія.	Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі	Дубліраванне вучэбнага матэрыялу і неістотныя супярэчнасці паміж праграмамі ліквідаваны на этапе распрацоўкі вучэбных праграм.	Лічыць праграму ўзгодненай з дысцыплінамі на стадыі яе падрыхтоўкі (пратакол № __ ад ____ 2022 г.).